

Križarska gerila u koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini 1945. – 1948.

VLADIMIR ŠADEK

Nakon svršetka Drugog svjetskog rata dio poraženih vojnika Oružanih snaga NDH i suradnika režima nastavio je s gerilskom borbom protiv komunističkih vlasti. Ove odmetnute vojne jedinice prozvale su se križarima, a desetak takvih grupa djelovalo je i na području koprivničke i đurđevačke Podravine. Ove grupacije prouzročile su brojne nevolje civilnim vlastima novoustrojenog komunističkog režima, organiziravši niz napadačkih i pljačkaških akcija, ali i promovirajući razne političke parole protiv novog poretka. Ustaška emigracija uzdala se u križare kao moguću snagu preko koje je nastojala pokrenuti širi ustanak na hrvatskom području kako bi ponovo preuzela vlast i obnovila NDH. Zato je pokrenula plan Deseti travanj putem kojeg je željela preuzeti kontrolu nad križarskim skupinama i organizirati širi ustanak. Akciju protiv križara i emigrantskih akcija vodila je OZN-a, koja je s uspjehom razbila križarske skupine te kasnije provedbom Operacije Gvardijan uhitila i brojne ustaške emigrante koji su ubačeni na područje Hrvatske. Ovaj rad pokazat će što se sve u kontekstu ovih zbivanja događalo na mikroprostoru Podravine.

Ključne riječi: križari, ustaška emigracija, OZN-a, koprivnička i đurđevačka Podravina

1. Uvod

Svršetkom Drugog svjetskog rata, u svibnju 1945. godine na području Hrvatske nije prestao otpor proustaških snaga protiv novog komunističkog režima. Iako su bili vojno poraženi, pojedini pripadnici Oružanih snaga bivše Nezavisne Države Hrvatske nastavili su se kao gerila boriti protiv novoustrojenog poretka. Odmetnuti izvan većih naselja, uglavnom se skrivajući po šumama i brdima, ovi gerilci (kojima je cilj bila borba protiv komunističkih vlasti radi obnove NDH) prozvali su se križarima. Na taj su način nastojali istaknuti svoje vjersko opredjeljenje (iako nisu imali veze

Crkvom) jer su smatrali da je to važno radi nacionalne identifikacije – u tome su bili suprotnost komunistima koji su bili bezbošci.¹ Križari su također nazivani i škriparima, kamišarima, šumnjacima i slično, a takvih skupina je nakon rata bilo u gotovo svim krajevima gdje su živjeli Hrvati, osim u Istri.² Križari su

1 RADELIĆ, Zdenko: *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.* Zagreb: Alfa d.d., 2011., 15–24.

2 JONJIĆ Tomislav: *Organizirani otpor jugoslavenskomu komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953.*, Dostupno na: http://www.tomislavjonjic.iz.hr/knjige_otpor.pdf (13. 7. 2016.), 4. Rad je također objavljen na engleskom jeziku: JONJIĆ, Tomislav: *Organised Resistance to the Yugoslav Communist Regime in Croatia in*

značajnije djelovali do 1950. godine kad su za-
bilježene njihove posljednje relevantnije oru-
žane aktivnosti, ali pojedine skupine bile su
aktivne još i godinama nakon toga.³

Križarske grupe nakon Drugog svjet-
skog rata bile su prilično aktivne i u Podravi-
ni. Kako je o ovoj temi napisano malo radova,
pokušat ću dati prikaz događanja o djelova-
nju podravske križarske u razdoblju od svr-
šetka Drugog svjetskog rata, 1945. godine,
do razbijanja glavnine podravske križarske i
njihovih jataka te kraja ustaškog emigrant-
skog djelovanja u Podravini nakon uspješnog
okončanja UDBA-ine akcije *Operacija Gvardi-
jan* 1948. godine.

Najrelevantniji znanstveni rad o križari-
ma u Hrvatskoj napisao je Zdenko Radelić. On
u knjizi *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950.*
piše i o djelovanju podravske križarske.⁴ O se-
gmentima djelovanja podravske križarske ra-
nije su objavljena i dva publicistička rada u *Po-
dravskom zborniku*. Novinar Zvonimir Despot
pisao je o planu *Deseti travanj* i *Operaciji Gvar-
dijan*, a Stjepan Mraz se osvrnuo na djelova-
nje križarske u Hlebinama i dijelu Podravine.⁵
Zvonimir Despot ovu temu obrađuje i u svojoj
knjizi *Vrijeme zločina*, gdje se u jednom poglav-
lju detaljnije fokusira na plan *Deseti travanj*, a
također je i pojedinačno pobrojao pripadnike
križarske skupine.⁶

U ovom radu ću, osim postojeće relevan-
tne literature, koristiti i izvornu građu iz Hr-
vatskog državnog arhiva koja sadrži podatke
o zadanoj tematici.

2. Nastanak i djelovanje križarske grupe

Pripreme ustaških vlasti za gerilsko ra-
tovanje, odnosno ratovanje u neprijateljskoj
pozadini, započele su još u vrijeme rata, kad
se režim NDH na poticaj Nijemaca počeo pri-
premati za mogući vojni poraz. Nijemci su u li-
stopadu 1944. godine u Zagrebu formirali tzv.
Štab *jagdverbande* za Hrvatsku i Srbiju, preko
kojeg se nastojala organizirati diverzantska
djelatnost na tom području, dok je od stra-
ne ustaških vlasti kao slična organizacija for-
mirana *Ustaška obrana*. Njemački instruktori
uskoro su započeli s obukom diverzanata,
a jedan od sektora za obuku organiziran je u
mađarskom Barcsu za područje Koprivnica –
Virovitica. Obuka je za dio diverzanata počeo
kom 1945. godine prebačena u Peteranec kod
Koprivnice.⁷ Kako je spomenutim obukama
bio obuhvaćen manji broj posebno odabranih
vojnika, križarske skupine nisu ni nastale kao
posljedica tog projekta.⁸ U kaosu koji je zavla-
dao na kraju rata nije bilo ni uvjeta da se orga-
niziraniji gerilski pokret razvije.

Najveći dio križarske skupine nastao
je uslijed progona partizanske vojske nad
pripadnicima Oružanih snaga NDH te bije-
ga mnogih vojnika iz zarobljeništva i kolona
križarske putova. Ovim pojedincima nastavak
borbe bio je jedini mogući način za preživ-
ljavanje.⁹ U Hrvatskoj je nakon rata djelova-
lo više od 200 grupa križarske, no te su grupe
uglavnom bile nepovezane i nisu imale pravo
vodstvo. Grupe križarske prosječno su imale 5 –
10 pripadnika, a veće skupine od toga bile su
iznimka. Prema povjesničaru Zdenku Rade-
liću, od 1945. do 1950. godine u Hrvatskoj je
bilo između 3.500 i 4.000 gerilaca, a taj broj je
uključivao križarske, bunkeraše (one koji su se
pojedinačno skrivali) i njihove jatake te ma-
labrojne četnike.¹⁰

1945. – 1953. // Review of Croatian History 3, 1, 2007., 109–145.

3 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 15–24.

4 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., stranice?

5 DESPOT, Zvonimir: *Plan Deserti travanj i(li) operacija Gvardijan*. // Podravski zbornik 26/27 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2000./2001., 161–175.; MRAZ, Stjepan: *Iz političke povijesti Podravine nakon Drugog svjetskog rata: Križarski pokret u Hlebinama i dijelu Podravine*. // Podravski zbornik 32 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 265–278.

6 DESPOT, Zvonimir: *Vrijeme zločina*, Zagreb, Slavonski Brod: Despot Infinitus, 2007.

7 Više o ovom tečaju: ŠADEK, Vladimir: *Ratnipaka u Podravini u posljednjim mjesecima Drugog svjetskog rata (1944. /1945.)*. // Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015., 63–72.

8 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 321–334.

9 Isto, 15–24.

10 RADELIĆ, Zdenko: *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991.*, Zagreb: Školska knjiga, 2006., 128–133.

Nakon što su partizani u svibnju 1945. godine zauzeli Podravinu, izvješće *Kotarskog komiteta Koprivnica* spominje postojanje „malih grupica bandita“, odnosno zaostalih pripadnika poražene vojske.¹¹ *Komitet* ističe da se s *Komandom grada Koprivnice* dogovorilo da se učini sve kako bi se provelo razoružavanje poraženih snaga i kako bi se vlastima predalo sve oružje.¹² *Kotarski komitet Đurđevac* u izvješću krajem lipnja spominje da su se u šumama skrivali pojedinci iz ostataka poražene vojske NDH.¹³ U cijelom Okrugu Bjelovar, u koji su spadali i kotari Đurđevac i Koprivnica, u mjesec dana nakon kraja rata bilo je uhićeno 2.000 pripadnika vojske i suradnika režima NDH, no mnogi su se i dalje skrivali.¹⁴

U bilogorskim selima se tijekom lipnja 1945. godine počeo javljati strah od naoružanih križara (tada ih se nazivalo ustašama) koji su se skrivali. Kad su se križari s Bilogore spuštali u sela po hranu, tražili su odbornike NOO-a, pa partijski aktivisti i odbornici čak nisu ni spavali u svojim kućama. Tražili su stoga da se pošalje vojska kako bi se ustaški bjezgunci suzbili. Križari su vlastima prouzročili brojne neprilike jer su zastrašivali partijske aktiviste, ali i pljačkali zadruge, širili razne alarmantne glasine te ubijali i tukli partizane i ljude bliske partiji. Već u lipnju 1945. godine aktivisti partije počeli su dobivati prijeteća pisma da će im biti zapaljene kuće ako se nešto dogodi ustaškim obiteljima.¹⁵

Križarske grupe su često u mjestima gdje su prolazile ostavljale razne protudržavne parole. Često je objavljivana parola „ŽAP“ (Živio Ante Pavelić), koja se npr. pojavila u Novigradu u lipnju 1945. godine.¹⁶ Sredinom ožujka 1946. godine čak se i u zgradi koprivničke gimnazije pojavilo tridesetak raznih protudr-

žavnih parola, kao npr. „ŽAP“ i „Dolje krvnik Tito sa izdajicama Hrvatskog Naroda“, dok je više od 60 zidnih novina ispisano sa „ŽAP“.¹⁷ U Đurđevcu je tijekom ožujka 1947. godine uz „ŽAP“, ispisano i „Živila crna legija“.¹⁸ Česta je bila parola „Uz Krista protiv komunista“, koja je u studenom 1945. godine ispisana u Kloštru.¹⁹ Osim ovih primjera, križari su svoje parole ispisali i objavili i na drugim lokacijama u Podravini.

Prema *Okružnom komitetu*, početkom rujna 1945. godine u Podravini su bile aktivne ilegalne ustaške grupe kod Hlebina, Plavšince i na području Bilogore, a one su tijekom kolovoza ubile nekoliko aktivista i vojnika.²⁰ Kod Koprivnice i Hlebina ranjena je po jedna osoba, a u Šandrovcu u bjelovarskom kotaru su ranjene četiri osobe, dok je jedna ubijena. Aktivisti partije zato su dobili zadatak da dojavljuju podatke o kretanjima ustaša, pa je vojska rasporedila svoje jedinice na područjima gdje su se križari kretali. To je dalo rezultata te ih je dosta bilo pohvatano, a mnogi su se i sami prijavili vlastima, kao npr. 15 osoba u Koprivnici.²¹

Masovnija predaja križara i njihovih suradnika nastupila je nakon što je Predsjedništvo AVNOJ-a 3. kolovoza 1945. godine donijelo *Ukaz o pomilovanju i amnestiji*, čime je i većina zarobljenika iz logora u Hrvatskoj puštena na slobodu.²² Predaja mnogih križara zbog amnestije uvelike je oslabila njihove grupe jer se u okrugu Bjelovar tada predalo 120 križara i bunkeraša.²³ *Kotarski komitet Koprivnica* je krajem kolovoza u izvješću potvrdio da je amnestija na predaju potaknula mnoge koji su se skrivali u šumama.²⁴ No, i nakon toga križar-

11 HDA, 1827: Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 4, br. 95., KK KPH-a Koprivnica – Okružnom komitetu KPH-a Bjelovar, Izvještaj 15. svibnja 1945. godine.

12 Isto.

13 Isto, br. 165., Kotarski komitet KPH Đurđevac – Izvještaj zalipanj 1945. godine, 28. lipnja 1945. godine.

14 Isto, br. 126., Okružni komitet KPH Bjelovar, 5. lipnja 1945. godine.

15 Isto, br. 169., Kotarski komitet KPH Koprivnica – Izvještaj Okružnom komitetu KPH Bjelovar, 29. lipnja 1945. godine.

16 Isto.

17 Isto, kutija 5, br. 289, Mjesni komitet KPH Koprivnica – Okružnom komitetu KPH u Bjelovar – Izvještaj, 1. travnja 1946. godine.

18 Isto, kutija 7, II/1, br. 805, Kotarski komitet KPH-e Đurđevac – Okružnim komitetu KPH-e Bjelovaru – Izvještaj, 1. travnja 1947. godine.

19 Isto, br. 415, Kotarski komitet KPH Đurđevac – Okružnom komitetu KPH-a Bjelovar – Izvještaj, 1. prosinca 1945. godine.

20 Isto, br. 265, Okružni komitet KPH Bjelovar – Centralnom komitetu KPH, 5. rujna 1945. godine.

21 Isto.

22 GOLDSTEIN, Ivo: Hrvatska 1918. – 2008. Zagreb: Novi Liber, 2008., 350–368.

23 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 324.

24 HDA, 1827: Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 4, br. 263, Kotarski komitet KPH-e Koprivnica – Okružnom komitetu

ske grupe nastavile su djelovati u Podravini.

Križari u Podravini pojačali su svoju aktivnost u vrijeme izbora za *Ustavotvornu skupštinu* u studenom 1945. godine. U koprivničkom kotaru u to su vrijeme u sela upadali u partizanskim uniformama, u Zablatju su upali u zgradu zadruge i opljačkali je,²⁵ a u Novigradu su razoružali dva vojnika.²⁶ Križari su se, prema podacima *Kotarskog komiteta Koprivnica* prilično slobodno kretali te su pljačkali i razoružavali partijske aktiviste, a počeli su i pucati na pojedince.²⁷ Komitet je stoga, radi samoobrane, naoružao partijsko članstvo i SKOJ-evce.²⁸ U predizborno vrijeme u Podravini je izvršeno više napada na partijske aktiviste. Mnogi aktivisti partije tad su primili prijeteća pisma, a do prosinca su ubijene dvije osobe i premlaćeno je više odbornika *NOO*-a.²⁹

Križari su utjecali i na tijek prisilnog otkupa poljoprivrednih proizvoda. U Novom Virju su tako na samu Staru godinu 1946. godine ubijeni predsjednik i tajnik mjesnog *NO*-a, Milak i Mikličan, što je otežalo provedbu otkupa kukuruza. U Virju je na dan otkupa opljačkana željeznička stanica, kao i mlin Peršić gdje se obavljao otkup. U Virju i Novom Virju partijski su aktivisti bili jako uplašeni radi križara i njihovih suradnika.³⁰ U rujnu 1946. godine *Kotarski komitet Đurđevac* žalio se da su križari onemogućavali politički rad vlasti, a događalo se da su pljačkali i tukli pojedince.³¹

Akciju za uništenje križarskih grupa na području okruga Bjelovar od 1945. do 1948. godine vodilo je Odjeljenje OZN-e za okrug

Bjelovar uz pomoć opunomoćeništava OZN-e u sjedištima kotara te vojnih i policijskih snaga. OZN-a je nastojala u križarske grupe ubaciti svoje ljude te preko njih utjecati na kretanje grupa kako bi ih se namamilo u zamku. U borbama protiv križara u cijelom je okrugu poginulo više od 35 časnika, dočasnika, vojnika i službenika policije i OZN-e, odnosno UDBA-e, od ožujka 1946. godine. Većina grupa likvidirana je tijekom 1946. i 1947. godine.³² Prema podacima UDBA-e, u srpnju 1948. godine u Hrvatskoj više nije postojala niti jedna organizirana oružana skupina, ali i dalje je bilo registrirano 67 gerilaca i bunkeraša koji su bili neaktivni.³³

Uz pripadnike ranijih kvislinških formacija koji su djelovali u križarskim skupinama, u Podravini je bilo i mnogo pojedinaca koji su se pojedinačno skrivali zbog straha od odmazde. Njih su režimske strukture nazivale bunkerašima. Mnogi bunkeraši su otkriveni i uhićeni na lokacijama gdje su se skrivali, a bilo je među njima i onih koji su tada pružali oružani otpor. Većina „bunkeraša“ je otkrivena tijekom 1945. i 1946. godine te je većina osuđena na razne vremenske kazne, no mnogi su se skrivali još godinama. Nakon rata se, prema podacima *Elaborata Službe državne sigurnosti* iz 1962. godine, u kotarima Đurđevac i Koprivnica skrivalo 100 bunkeraša koji su uhićeni, a za 17 pojedinaca se smatralo da se još skrivaju.³⁴ Tajne službe imale su podatke i za jatake koji su bili podrška križarima i bunkerašima prilikom skrivanja. U središnjoj Podravini bilo je uhićeno 250 jataka križara i 212 jataka bunkeraša. Jataci su većinom osuđeni na vremenske kazne, no bilo je i onih koji su osuđeni na smrt.³⁵

KPH-e Bjelovar, 28. kolovoza 1945. godine.

25 Isto, br. 418, Okružni komitet KPH-a Bjelovar – Centralnom komitetu KPH-a, 4. prosinca 1945. godine.

26 Isto, br. 372, Kotarski komitet KPH-a Koprivnica – Okružnom komitetu KPH-a Bjelovar, 12. studenoga 1945. godine.

27 Isto, br. 447, Kotarski komitet KPH-a Koprivnica – Okružnom komitetu KPH-a Bjelovar, 1. prosinca 1945. godine.

28 Isto, br. 418, Okružni komitet KPH-a Bjelovar – Centralnom komitetu KPH-a, 4. prosinca 1945. godine.

29 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 321–334.

30 HDA, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 7, II/1, KKKPH Đurđevac – Okružnom komitetu u Bjelovaru – Politički izvještaj, 1. siječnja 1947. godine.

31 Isto, kutija 5, br. 1128, Kotarski komitet KPH-e Đurđevac – Okružnom komitetu KPH-e Bjelovar – Politički izvještaj, 28. rujna 1946. godine.

32 HDA, 01.1561 : SDS RSUP SRH, br. 015.8, Elaborat o djelovanju odmetničkih i terorističkih grupa u kotaru Bjelovar.

33 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 252–253.

34 HDA, 01.1561 : SDS RSUP SRH, br. 015.14 Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Koprivnica: elaborat, 38–57. Odmetnici-bunkeraši.

35 Isto, 58–86. Jataci odmetničkih grupa ; 87–106. Jataci odmetnik-bunkeraša.

3. Križarske grupe u kotarima Koprivnica i Đurđevac

U ovom poglavlju će se pobrojati križarske skupine koje su se kretale područjem Podravine. Radi se o grupama od kojih su najveće imale maksimalno do 50 pripadnika, a najmanje su brojale tek dva-tri pripadnika. Ove grupe nisu bile u potpunosti kompaktne te je povremeno dolazilo do njihovog spajanja, pa zatim odvajanja i stvaranja novih grupa iz postojećih, sve ovisno o interesu njihovih pripadnika i smjeru kretanja. Grupe su najčešće nosile naziv po njihovim vođama, odnosno tako su ih nazvali organi koji su pratili i analizirali njihovo kretanje i djelovanje, pa se ovi nazivi i spominju u *Elaboratu SDS-a* iz 1962. godine.

U koprivničkoj i đurđevačkoj Podravini djelovale su sljedeće grupe križara:

3.1. Grupa Ivana Kevrića

Začetnik grupe bio je Ivan Kevrić iz Vražica kod Brčkog, koji je u ratu bio pripadnik *Crne legije* s kojom je 1944. godine stigao u Koprivnicu te je na kraju rata bio zarobljen kod Dravograda, odakle je u koloni križnog puta dopraćen u Bjelovar. Kako je bio pušten na slobodu, došao je u Koprivnicu gdje se povezao s bivšim ustašom Matom Drmićem s kojim je u brdima Bilogore formirao križarsku grupu, kojoj su se uskoro pridružili i drugi pojedinci. Kevrićeva grupa najviše je boravila u kotaru Koprivnica, a kretala se i na području kotareva Bjelovar, Đurđevac i Ludbreg. Kroz grupu je, od njenog osnutka prošlo oko 50 pripadnika, no neki od njenih pripadnika djelovali su i u sastavu drugih križarskih grupa koje su bile aktivne na tom prostoru. Grupa je većinom bila sastavljena od Podravaca, no 13 njenih pripadnika bilo je iz drugih krajeva (Dalmacije, Slavonije i Bosne).³⁶

Kevrićeva grupa je u srpnju 1945. godine, kad je još brojala 15 članova, kod Glogovca naišla na drugu grupu pod vodstvom Nikole Bana, pa je došlo do sukoba u kojem je jedan križar ubijen. Međutim, ubrzo je došlo do dogovora između sukobljenih strana pa su ove dvije grupe kraće vrijeme djelovale za-

jedno. Banova grupa se od Kevrića odvojila 18. kolovoza. Krajem srpnja pridružilo im se još deset pojedinaca koje je predvodio bivši tabornik iz Sigetca, Josip Lukčin.³⁷

Kevrićeva grupa je nakon odlaska Banovih ljudi imala 25 pripadnika, no napale su ih jedinice KNOJ-a (*Korpus narodne obrane Jugoslavije*) te se grupa raspršila i više nikad nije došlo do njenog okupljanja u većem broju. U studenom su im se pridružila još dva bjeGUNCA, a u prosincu 1945. godine je pak došlo do kraćeg povezivanja s grupom Paje Alekse iz Virja. Kevrićeva grupa je od sukoba s KNOJ-em do kraja godine imala između pet i deset pripadnika. Nakon što ga je napustio Aleksa sa svojim, Kevrić u grupi nije imao više od pet ljudi te im se aktivnost svodila na životarenje, pljačku, povremene napade na bivše partizane i redarstvenike te skrivanje kod jataka. Grupa se kao takva održala do kolovoza 1946. godine kad se svela samo na samog Kevrića i Ivana Hladnića. Oni su tada uspjeli „srediti“ lažne isprave kojima su otišli u Đakovo, odakle se Kevrić prebacio u Bosnu gdje je u ožujku 1947. godine uhićen i likvidiran.³⁸

Kevrićeva grupa bila je najaktivnija od svih križarskih grupa na području Podravine. Uz nekoliko razbojstava, pripadnici grupe ubili su više od deset vojnika, redarstvenika, demobiliziranih partizana te predstavnika mjesnih odbora. Istaknuli su se i u premlaćivanju vojnika i neistomišljenika te razoružavanju pojedinih redarstvenika.³⁹ Međutim, sve u svemu, nisu organizirali niti jednu akciju koja bi mogla ozbiljnije naštetiti vlastima već su više djelovali kao razbojnička skupina.

3.2. Grupa Milana Bana

Grupu je oformio Milan Ban iz Prugovca koji je bio pripadnik ustaških snaga od 1944. godine do kraja rata, kad je zarobljen u Sloveniji i u koloni križnog puta upućen prema Hrvatskoj. Zajedno s jednim sumještanim objegao je iz kolone, nakon čega su se skrivali u šumi. U Suhoj Kataleni kod Prugovca susreli su još tri bjeGUNCA te su se krajem srpnja kod Glogovca pridružili grupi Ivana Kevrića. Na-

³⁶ Isto, 7–12. Odmetnička grupa Ivana Kevrića; 12–13. Zločini i teror odmetničke grupe Ivana Kevrića; 13–19. Podatci pripadnika odmetničke grupe Ivana Kevrića.

³⁷ Isto.

³⁸ Isto.

³⁹ Isto, 12–13. Zločini i teror odmetničke grupe Ivana Kevrića.

kon što se Banova skupina od sedam ljudi odvojila od Kevrićeve grupe, prebacila se u kotar Đurđevac gdje je od tada djelovala, uz povremene odlaske na područje kotara Virovitica i Bjelovar. Grupa je narasla na 24 pripadnika, no povremeno je bila podijeljena na tri skupine radi lakšeg kretanja i skupljanja hrane. Većinu grupe su činili Podravci, no dio pripadnika bili su i raniji ustaše rodом iz Bosne i Hercegovine, Like i Crne Gore. Ukupno je kroz grupu prošlo 35 pripadnika.⁴⁰

OZN-a je nakon određenog vremena u Banovu grupu uspjela ubaciti svog čovjeka koji je grupu namamio u zasjedu u daruvarskom kotaru, gdje je većina pripadnika grupe uhićena. Oni koji su uspjeli pobjeći bili su kasnije likvidirani, a Ban je uspio pobjeći nakon uhićenja te se skrivao do veljače 1947. godine kad je i on ubijen.⁴¹

Banova grupa počinila je nekoliko ubojstava vojnika i članova mjesnih odbora, razoružala je par pojedinaca te počinila više pljački. Njihove aktivnosti su više bile usmjerene na preživljavanje nego što su imale ambiciju da nekom smislenijom akcijom ozbiljnije naškode komunističkom režimu.⁴²

3.3. Grupa Josipa Lukčina

Grupę je oformio Josip Lukčin, ustaški tabornik u Sigetcu, koji je kraj rata dočekao u Sloveniji gdje je zarobljen. Međutim, iz zarobljeništa je pobjegao te se udružio s nekolicinom bivših ustaša. Sa svojom ljudima pridružio se Kevrićevoj grupi, u sklopu koje je krajem srpnja 1945. godine vodio pljačkašku akciju u podravskim selima Sigetcu i Hlebinama. Dio pripadnika Lukčinove skupine uklopio se u Kevrićevu grupu, a dio je pošao s Milanom Banom na područje đurđevačke Podravine prilikom njegovog odvajanja. Lukčin se, s kolegom Androm Kokorom, odvojio od križara te se skrivao u poljima i vinogradu i kod sestre gdje su ga redarstvenici pronašli i ubili 1946. godine.⁴³

40 Isto, 19–21. Odmetnička grupa Milana Bana; 21. Zločini odmetničke grupe Milana Bana; 21–26. Kraći podatci grupe Milana Bana.

41 Isto.

42 Isto.

43 Isto, 27. Odmetnička grupa Josipa Lukčina.

3.4. Grupa Paje Alekse

Svi pripadnici ove skupine bili su ustaše koji su zarobljeni u Sloveniji nakon povlaćenja. Međutim, uspjeli su pobjeći iz kolone križnog puta pa su se sakrili u šumu gdje su formirali križarsku grupu. Grupa je počinila nekoliko ubojstava i pljački, razoružala nekoliko vojnika i aktivista mjesnih odbora te maltretirala simpatizere NOP-a. Najzvučnije akcije su im bile ranjavanje komesara JNA u Javorovcu i ranjavanje sedam vojnika JNA bombom u Novigradu. Grupa je djelovala na Bilogori, na području kotara Đurđevac, Koprivnica i Bjelovar.⁴⁴

3.5. Grupa Martina Nemca

Na čelu ove grupe bio je poznati ustaški bojnič i povjerenik za grad i kotar Koprivnicu nakon stvaranja NDH Martin Nemeč. Grupa nije bila brojnija od šest osoba, a djelovala je na području kotara Koprivnica do studenog 1945. godine. U to vrijeme pokušala je izvesti napad na *Mjesni odbor Hudovljani*, no ta akcija je odbijena od strane policije, prilikom koje je Nemečev sin, Martin, ranjen. Grupa se u studenom prebacila u Mađarsku odakle je pokušala, preko bivšeg ustaše Leona Zlatara iz Gole, organizirati ilegalni kanal za prebacivanje terorista iz Mađarske u Jugoslaviju. Nemeč je, međutim, 1946. godine u Mađarskoj uhićen i izručen jugoslavenskim vlastima te osuđen na smrt vješanjem.⁴⁵

3.6. Grupa Nikole Lončarevića

Ova grupa djelovala je na području Bilogore, na dijelovima kotara Bjelovar i Koprivnica oko Zrinskog Topolovca. Ukupno je brojala šest pripadnika, a predvodio ih je raniji ustaša Lončarević iz Srijema kod Sokolovca. Grupa se najviše bavila pljačkom, no Lončarević je u siječnju 1946. godine ubio dva pripadnika KNOJ-a. Grupa se raspala nakon što je Lončarević ubijen u kolovozu 1946. godine, a tad su se ostali pripadnici predali vlastima.⁴⁶

44 Isto, 29. Odmetnička grupa Paje Alekse.

45 Isto, 33. Odmetnička grupa Martina Nemca.

46 Isto, br. 015.8 *Elaborat o djelovanju odmetničkih i terorističkih grupa u kotaru Bjelovar*, VII. grupa Nikole Lončarevića.

3.7. Grupa Branka Fantonija

Ovu grupu činili su bivši logornik ustaške mladeži za kotar Đurđevac, Fantoni i dva pojedinca iz Slavonije koji su se od veljače 1946. godine skrivali u vinogradima kod Čepelovca. Vjerojatno se radilo o ljudima koji su pobjegli iz kolone križnog puta. Njihova aktivnost svodila se na skrivanje te nisu počinili nikakvo razbojstvo. Hranu su im donosili jataci. Skupina je uništena 2. ožujka 1946. godine kad su je u klijeti na Bilogori napali pripadnici narodne obrane.⁴⁷

3.8. Grupa Ivana Požuna

Ivan Požun bio je ustaški dočasnik s područja Virovitice koji se u ljeto 1946. godine vratio iz inozemstva i osnovao križarsku skupinu koja je brojala deset ljudi. Grupa se kretala po Bilogori između Đurđevca i Virovitice.⁴⁸ Požunova grupa je bila vrlo aktivna u vrijeme vršidbe žita 1946. godine što je stvaralo nesigurnost u južnom dijelu kotara Đurđevac. Grupa je tada ubola nožem jednog partijskog aktivista i jednog u Kozarevcu ubila. To je u bilogorskim selima, kod kontrolora vršidbe, izazvalo strah pa su jedno vrijeme prestali s radom. Požunovi križari su također opljačkali i nekoliko zadruga te su iste prestale s radom. UDBA je nakon toga pojačala svoje aktivnosti oko njihovog hvatanja.⁴⁹ Požun je ubijen u Črešnjevici u kolovozu 1946. godine kad se grupa i raspala.⁵⁰

3.9. Grupa Mali Otok

Ova križarska grupa brojala je sedam ljudi, a činili su je bivši pripadnik seoske milicije Adam Posavec i bjegunci iz logora. Skrivali su se većinom u bunkerima blizu kuća, osim jednog koji se skrivao u klijeti u Kunovec Bregu.⁵¹

47 Isto, 30–31. Odmetnička grupa Branka Fantonija.

48 RADELIĆ, Zdenko, *Nav. dj.*, 2011., 355.

49 HDA, 1827 : Okružni komitet KPH Bjelovar, kutija 5, br. 798, Kotarski komitet KPH-e Đurđevac – Okružnom komitetu KPH-e – Političko stanje, 28. srpnja 1946. godine.

50 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 355.

51 HDA, 01.1491 : OZNA, kutija 18, 4.13, Koprivnica – Izvještaj za selo Đelekovec, Imbriovec i Zablattie.

3.10. Grupa Branka Tereka

Ova grupa je nastala 1945. godine i najčešće je imala tek dva pripadnika koji su se kretali na području oko Koprivnice. Terek se krajem 1945. godine povezao s Kevrićem s kojim je djelovao do travnja 1945. godine kad je ubijen u zasjedi.⁵²

3.11. Grupa Gojka Palfija

Gruppu je vodio Gojko Palfi iz Glogovca, a djelovala je oko Đurđevca. Palfi je bio uključen i u Kevrićevu grupu, a ubijen je kod kuće 1946. godine.⁵³

4. Plan *Deseti travanj* u Podravini

Ustaško vodstvo u inozemstvu vjerovalo je kako su križarske skupine na hrvatskom području brojne i da su prijetnja komunističkom režimu te je planiralo ubacivanjem emigranata povezati križarske skupine i nametnuti im vodstvo. Radi ove očito krive informiranosti, ustaški čelnici su smatrali da bi im uspjeh u tome uvelike pomogao u nastojanjima da ponovo dođu u zemlju i preuzmu vlast. Smatrali su da će nakon povezivanja s križarima organizirati masovni ustanak Hrvata, a čemu bi pridonio i sukob između zapadnih sila i SSSR-a, koji je ustaška emigracija očekivala. Ovaj plan ubacivanja ustaških emigranata na hrvatsko područje nazvan je planom *Deseti travanj* kojeg je vodio ustaški stožernik Božidar Kavran iz Austrije. Međutim, UDBA je cijelo vrijeme bila upoznata s planom pa je organizirala *Operaciju Gvardijan*, u sklopu koje je željela namamiti u stupicu i pohvatati što više ustaških dužnosnika i časnika.⁵⁴

Prvi kanal za ubacivanje emigranata bio je organiziran u Podravini, na području Prekodravlja. Na tom je području prijelaz preko mađarske granice i povezivanje s križarima na Bilogori trebao organizirati Martin Nemeč, bivši povjerenik za grad i kotar Koprivnicu 1941. godine i ustaški emigrant iz 1933.

52 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 360.

53 Isto, 355.; HDA, 01.1561 : SDS RSUP SRH, br. 015.14 Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Koprivnica: elaborat, 13–19. Podatci pripadnika odmetničke grupe Ivana Kevrića.

54 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 143–153.

godine, koji je i sam okupljao svoju križarsku skupinu. Prvi suradnik mu je bio Leon Zlatar Pišta iz Gole, koji je kao ustaša zarobljen u Sloveniji, no uspio je pobjeći i prebaciti se u Mađarsku. Njih dvojica, početkom 1946. godine u Austriji su se sastali s Kavranom i drugim organizatorima akcije. Kako su mađarske vlasti ubrzo Nemca uhitile i izručile u Jugoslaviju, koordinaciju prelaska granice preuzeo je sam Zlatar. On je okupio veći broj jataka u prekodravskim selima Goli i Novačkoj koji su pomagali u prebacivanju i sakrivanju ubačenih emigranata.⁵⁵

No, plan se nije dobro razvijao jer su do početka prebacivanja emigranata preko granice križarske skupine u Podravini najvećim dijelom bile razbijene. Prebacivanje je započelo u lipnju 1947. godine. Od tada pa do prosinca 1947. godine putem Prekodravlja je na hrvatsko područje prebačeno 47 ustaških emigranata u pet skupina.⁵⁶ Prva skupina, u kojoj je bio i bivši zapovjednik koncentracijskog logora Jasenovac Ljubo Miloš, trebala se povezati s križarima u Podravini i Papuku te tamo organizirati prihvatilišta za druge ubačene skupine. Budući da na Bilogori nisu pronašli nikoga, pošli su prema Papuku gdje su se povezali s lažnim križarima, u stvari agentima UDBA-e, koji su ih uhitili. Sve druge skupine uhićene su odmah nakon prelaska granice.⁵⁷ Šesta skupina koja se pripremala za prelazak granice uhićena je u siječnju 1948. godine u Mađarskoj, a u veljači je uhićen i Leon Zlatar. Nakon toga, kanal za prelazak granice u Prekodravlju je zatvoren, pa je novi kanal za prebacivanje emigranata organiziran na granici Austrije i Slovenije kod Leibnitza.⁵⁸ Ovaj kanal pripremljen je uz posredovanje UDBA-e koja je i sve druge emigrante koji su se prebacili uhitila, a među njima i samog Kavrana.

U sklopu plana *Deseti travanj* u Jugoslaviju je ukupno ubačeno 18 skupina emigranata, a posljednji je prebačen 4. srpnja 1948. godine. Za 55 istaknutijih ubačenih emigranata organizirano je, od 12. srpnja do 27. kolovoza

1948. godine, suđenje na Vrhovnom sudu Hrvatske u Zagrebu, dok je ostalima suđeno na Vojnom sudu. Većina ih je osuđena na smrt.⁵⁹

Među uhićenima bio je i Vladimir Sabolić iz Đurđevca, raniji veliki župan župa Posavje i Bilogora te državni tajnik u Ministarstvu *unutarnjih poslova* NDH. On je isto tako dobio smrtnu kaznu.⁶⁰ Leon Zlatar, kojeg je 1. veljače 1948. godine uhitila mađarska policija, bio je izručen Jugoslaviji te je na Vrhovnom sudu NRH osuđen na smrt strijeljanjem.⁶¹ Martin Nemec uhićen je u Mađarskoj još 1946. godine te je nakon izručenja, osuđen na smrt vješanjem.⁶² Njegov sin, Martin Nemec mlađi, koji je također sudjelovao u prebacivanju emigranata, ubijen je u Mađarskoj od strane tamošnje policije u ljeto 1947. godine. Zlatarovim pomagačima iz Prekodravlja i okolnih podravske mjesta, suđeno je 12. kolovoza 1948. godine na Okružnom sudu u Bjelovaru. Nakon jednodnevnog suđenja, 19 optuženika je proglašeno krivima. Većina ih je osuđena na kazne od šest mjeseci do dvije godine robije, tri osobe osuđene su na kaznu doživotne robije i konfiskaciju imovine, dok je jedan učesnik prebacivanja dobio smrtnu kaznu.⁶³

5. Zaključak

Kao i u drugim hrvatskim krajevima, križarska gerila djelovala je i u Podravini. U ovom radu pobrojao sam 11 križarskih grupa koje su u svom djelovanju najviše bile orijentirane na teritorije kotara Koprivnica i Đurđevac. Dvije grupe brojale su do 50 i 35 ljudi (grupe Ivana Kevrića i Milana Bana), dok ostale brojem nisu prelazile deset pripadnika. Većina grupa se često povezivala, ovisno o interesima njihovih pripadnika i vođa, a članovi pojedinih grupa su se također ponekad odvajali od grupe i odlazili na druga područja ili su formirali novu skupinu. Ovo govori da u križarskim grupa-

55 HDA, 01.1561:SDS RSUP SRH, br. 015.14 Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Koprivnica: elaborat, 35–37. Ubacivanje oružane bande na graničnom sektoru Gola.

56 Isto.

57 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 143–153.

58 DESPOT, Zvonimir: *Nav. dj.*, 267–288.

59 RADELIĆ, Zdenko: *Nav. dj.*, 2011., 143–153.

60 DESPOT, Zvonimir: *Nav. dj.*, 271.

61 HDA, 01.1561:SDS RSUP SRH, br. 015.14 Rekonstrukcija banditizma za bivši kotar Koprivnica: elaborat, 35–37. Ubacivanje oružane bande na graničnom sektoru Gola. Presuda Zlataru i Saboliću objavljena je u: DESPOT, Zvonimir: *Nav. dj.*, 272–277.

62 Isto, 33. Odmetnička grupa Martina Nemca.

63 DESPOT, Zvonimir: *Nav. dj.*, 263–288.

ma u Podravini nije postojala disciplina ili čvrsto vodstvo koje bi križare držalo na okupu.

Mobilizacija križara isto se tako događala stihijski i slučajno, bez organiziranog povezivanja od strane ustaškog vodstva. Ustaške vlasti su planirale gerilski rat u slučaju poraza u ratu te su organizirale treniranje vojnika za borbu u pozadini, no taj projekt nikad nije zaživio. Usljed kaosa koji je vodstvo NDH proživljavalo na kraju rata nije bilo ni realnog izgleda da se ozbiljnija gerilska borba organizira. Poráženi vojnici koji su formirali križarske skupine često su u takav oblik borbe krenuli samo zato da bi preživjeli. Bilo je tu pojedinaца koji su uspjeli pobjeći iz kolona križnih putova ili logora i onih koji su se skrivali kako ne bi bili uhićeni, a manje je bilo onih koji su nakon puštanja na slobodu, otišli u gerilce ili pak onih koji su se radi borbe vratili iz inozemstva. Ovdje ne treba zanemariti i bunkeraše koji su se pojedinačno skrivali kako ih vlasti ne bi uhitile te kako ih ne bi zadesila sudbina mnogih koji su proglašeni za „neprijatelje naroda“. Da je motivacija mnogih bila borba za preživljavanje, potvrđuje i to što su mnogi napustili križarske grupe nakon proglašenja amnestije u kolovozu 1945. godine.

Kao pokazatelj svog političkog djelovanja, križarske grupe su plasirale u javnost niz raznih parola, izvršile napade na pripadnike mjesnih odbora, vojnike te osobe bliske komunističkom režimu i simpatizere NOP-a. Organizirano je i nekoliko ciljanih napada u vrijeme izbora te prilikom provedbe otkupa, kao i napada na zadruge, koji su trebali destabilizirati lokalne vlasti. No, križara je jednostavno bilo premalo i bili su preslabo organizirani da bi mogli ozbiljnije naštetiti novoustrojennom režimu. Zato je krajnji dojam da se glavnina njihovog djelovanja svodila na pljačkaške napade i borbu za puko preživljavanje. Zahvaljujući radu UDBA-e, križarske grupe u Podravini uglavnom su uništene do 1947. godine.

Ustaško vodstvo u inozemstvu uzalud je gajilo nade da križari mogu biti temelj za pokretanje novog gerilskog rata u Hrvatskoj, koji bi uz pretpostavku sukoba zapadnih sila i SSSR-a, ustašama omogućio ponovni dolazak na vlast. Plan *Deseti travanj* započet je prebacivanjem emigranata u području Prekodravlja, 1947. godine. Kao i u vrijeme Kraljevine Jugoslavije tridesetih godina, ustaše su područje Podravine ponovo pokušale koristiti kao teren

za ilegalne prelaske granice. Međutim UDBA je bila puno organiziranija nego tajne službe „stare Jugoslavije“ pa je od početka kontrolirala rad ustaške emigracije te je uspješnom *Operacijom Gvardijan* uhvatila sve ubačene emigrante, kao i njihove jatake u Prekodravlju.

Summary

The Crusade guerrilla in Koprivnica's and Đurđevac's part River Drava Basin

After the end of the Second World War part of the defeated forces of the Army Forces of the Independent State of Croatia (NDH) and collaborators of the regime continued with guerrilla combat against the Communist government. These rogue military units called themselves the Crusaders and ten such groups operated on the territory of Koprivnica's and Đurđevac's part River Drava Basin. By organising a series of offensive and raiding actions, as well as promoting various political slogans, these groups caused numerous misfortunes to civil authorities of the newly founded Communist regime. The Ustaš emigration relied on the Crusaders and hoped that their raids would initiate a broad uprising on the territory of Croatia which would allow them to regain the government and re-establish the Independent State of Croatia (NDH). For that reason they initiated a plan called The Tenth of April through which it wanted to take control over the Crusade groups and organise a broad uprising. The action against the Crusaders and the emigrant actions was conducted by OZN-a, which successfully broke the Crusade groups and later, during the operation *Gvardijan*, apprehended numerous Ustaš emigrants who were infiltrated on the territory of Croatia. This paper demonstrates the on goings that occurred in the micro space of the River Drava Basin.

Literatura

- DESPOT, Zvonimir: *Plan Deseti travanj i(li) Operacija Gvardijan*. // Podravski zbornik 26/27 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2000./2001., 161–175.
- DESPOT, Zvonimir: *Vrijeme zločina* Zagreb, Slavonski Brod: Despot Infinitus, 2007.
- GOLDSTEIN, Ivo: *Hrvatska 1918. – 2008*. Zagreb: Novi Liber, 2008.
- JONJIĆ, Tomislav: *Organizirani otpor jugoslavenskomu komunističkom režimu u Hrvatskoj 1945. – 1953*. Dostupno na: http://www.tomislavjonjic.iz.hr/knjige_otpor.pdf (13. 7. 2016.)
- MRAZ, Stjepan: *Iz političke povijesti Podravine nakon Drugog svjetskog rata: Križarski pokret u Hlebinama i dijelu Podravine*. // Podravski zbornik 32 (ur. Dražen Ernečić), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2006., 265–278.
- RADELIĆ, Zdenko: *Hrvatska u Jugoslaviji 1945. – 1991*. Zagreb: Školska knjiga, 2006.
- RADELIĆ, Zdenko: *Križari: gerila u Hrvatskoj 1945. – 1950*. Zagreb: Alfa d. d., 2011.
- ŠADEK, Vladimir: *Ratni pakao u Podravini u posljednjim mjesecima Drugog svjetskog rata (1944./1945.)* // Podravski zbornik 41 (ur. Robert Čimin), Koprivnica: Muzej grada Koprivnice, 2015., 63–72.

Izvori

- Hrvatski državni arhiv – 1827.: Okružni komitet KPH Bjelovar
- Hrvatski državni arhiv – 01.1491: OZNA
- Hrvatski državni arhiv – 01.1561: Fond Služba državne sigurnosti Republički sekretarijat za unutarnje poslove Socijalističke Republike Hrvatske 1945. – 1987. (SDS RSUP SRH)